

Розвиток творчого потенціалу особистості на уроках зарубіжної літератури

**ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА
З ВИХОВНОЇ РОБОТИ,
ВЧИТЕЛЬ-МЕТОДИСТ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ІРПІНСЬКОГО ЛІЦЕЮ№3
ДАНЮК ЛАРИСА КОСТЯНТИНІВА**

Розвиток творчого потенціалу особистості є одним із першочергових завдань, яке визначає життєдіяльність людини., адже у неї розвивається те, що працює. Тому такий важливий єдиний спосіб вдосконалення її творчих і ділових якостей та можливостей у навчальному закладі: максимальна участь у творчій діяльності протягом усіх років навчання. Основною тенденцією сучасного уроку має бути девіз : від пізнання до творчої діяльності. Для її активізації слід пам'ятати про використання різноманітних методів, прийомів та інноваційних видів робіт на різних етапах сучасного уроку.

Інноваційні види робіт, які використовую для активізації творчої діяльності учнів на різних етапах сучасного уроку.

Входження в урок:

- інтригуючий початок уроку;
- ігрові питання, розминка;
- бліц - опитування;
- відстрочена відгадка...
- використання відеозаписів;
- прийом свідомої діяльності (система випереджальних завдань);
- евристична бесіда з епіграфом;

Пояснення нового матеріалу:

- розумове потрясіння, здивування;
- віртуальне інтерв'ю;
- презентація (представлення письменника, твору ...);
- розповідь від імені письменника, літературного героя;
- заочна подорож;
- евристична бесіда (сукупність прийомів дослідження і навчання за допомогою новітніх запитань; мистецтво знаходження вдалої думки, часткового відкриття);
- асоціативне кола жування;
- використання сигнальних таблиць;
- складання тематичного тезаурусу..

Формування вмінь і навичок:

- робота з текстом : з художніми образами, з деталлю з художнього тексту , з художніми засобами: *метафори, гіперболи, епітети і т д.*;
- контрастне співставлення елементів, співставлення творів з екранізацією, театральною виставою, гронування;
- дослідницько-пошукова робота(пошук конкретної інформації, самостійний пошук учнями проблем твору і т.д.);
- вербальні умовні ситуації: “Голос літературних героїв”, “Я – диктор”, “Я – актор” (виразне читання, інсценівка фрагментів, коментоване читання, чктання в особах), використання ключових слів: *створіть, придумайте, уявіть, передбачте...*)
- аналітичні ситуації (аналіз певних ситуацій, випадків із життя);
- логічні завдання :структурування тексту (О С К),складання схем;
- гіпотетичний (передбачуваний) п рогноз;

- комунікативні тренінги в парах, тренінги-мінімуми (вміння розв'язувати шаблонні завдання до автоматизму);
- асоціативні словесні вправи : створення словесного ланцюжка, словесне малювання (опис портрета літературного героя), особисті асоціації (намагання зрозуміти внутрішній світ літературних героїв);
- фантазії по ілюстраціям , епізодам і фотографіям;
- колажування, гронування;
- “Живі малюнки” (інсценування за допомогою пантоміми; інсценування за допомогою підібраних учителем або учнем цитат до літературних образів);
- створення кадрів фільму;
- моделювання літературної ситуації...

Контроль знань:

- Бліц – опитування;
- «Консультант» (перевіряє алгоритм, правило, знання вірша і т.д.);
- “Іспит” (екзаменатор відповідає на всі запитання, а після цього опитує інших по тому, що здав дуже гарно);
- бінарні запитання;
- бліц - контрольна робота;
- багаторівневе тестування;
- базовий листок контролю.

Домашнє завдання:

- творче домашнє завдання;
- довгострокове завдання;
- ідеальне завдання;
- особливе завдання;
- трирівневе домашнє завдання

Художня література - мистецтво слова.

Сучасній людині важливо відчувати слово, сприймати його образність, уміти передавати багатство думок, саме тому вчителю потрібно опиратися на добре продумані і систематизовані інноваційні види роботи, які потребують застосування досвіду, особистих почуттів, розуму, волі, пізнавальної самостійності. Становлення в учнів цілісного наукового світогляду, загальнонаукової, загальнокультурної технологічної компетентності на основі узагальнення знань про природу, людину, суспільство, культуру, оволодіння практичної і пізнавальної діяльності – це необхідність, яку має реалізувати вчитель. Як же досягти цього? Адже вивчення світової літератури – процес цікавий і нелегкий. Нелегкий тому, що постійно змінюється програма, а ще в наш вік розвитку сучасних технологій слід дитину не лише „заставити” прочитати твір, а навчити вірному, обдуманому, виразному читанню і розумінню прочитаного, виховувати любов до літератури, до прекрасного. Щоб досягти цього, постійно слід не лише самовдосконалюватись вчителю, а й вдосконалювати матеріальну базу, тому постійно займаюсь тематичним компонуванням матеріалу. Це добре продумана і систематизована наочність, дидактичний, роздатковий матеріал, відеоматеріал та аудіо матеріал при підборі якого звертаю увагу на такі аспекти: науковість,

важливість, ґрунтовність, логічність, послідовність, результативність. Кожен урок літератури розпочинається інтригуючим початком, епіграфом. Це найбільш вдалий і влучний вислів, який допомагає розкрити роль письменника у світовій літературі, художню систему творів, їх образи, проблеми та зорієнтують учня на визначення теми уроку.

Працюючи в школі тридцять чотири роки, перерхитуючи методику викладання літератури, вивчаючи педагогіку і психологію розвитку дитини, спостерігаючи за сучасними школярами, прийшла до висновку, що дітям оволодівати засобами практичної діяльності легше, простіше і більш цікавіше тоді, коли вчитель використовує інноваційні види робіт на різних етапах уроків світової літератури, коли гімназисти самі стають в позицію творця. Тоді буде досягнута мета навчання: розвиток творчих здібностей учнів до самостійної читацької співтворчості, сприяння перетворенню духовних цінностей, закарбованих в літературних творах, в їх індивідуальному досвіді, підготовці їх життєдіяльності у полікультурному просторі, тобто формування життєвої компетентної особистості. Використовуючи інноваційні види робіт, намагаюсь пізнавальну діяльність учнів спрямувати на активізацію самостійного здобуття інформації, створення умов для самовиявлення, спілкування, пошуку. При цьому завжди пам'ятаю: учні мають жити темою, а не проходити її. У шкільній програмі зі світової літератури вказується, що одне з головних завдань літератури – навчити “вірному, обдуманому, виразному читанню і розумінню прочитаного”, а для цього потрібно не лише вибрати літературу, розвивати інтерес до постійної потреби в читанні, формувати навички аналізу художнього твору, але й розвивати творчий потенціал учнів.

Маючи в своєму розпорядженні велику спадщину, не хочу та й не можу залишати серця своїх вихованців байдужими. Як це вдається? Коли традиційне стає нетрадиційним, очікуване – неочікуваним, стандартне-нестандартним.

Потрібно заохотити учнів до навчання. Яким чином це здійснити?

1. Досвід показує, якщо діти самі не досягнуть успіху або зазнають поразки, справжнього бажання до навчання не буде. Ми мусимо школярам допомогти зрозуміти, що між їхнім прагненням і успіхом існує зв'язок.
2. Якщо учнів заохочують до легкої праці або завдань, які вирішуються випадково, без особливого напруження, бажання вчитися може щезнути.
3. Коли гімназисти вчаться, але не досягають успіху, треба використовувати інший метод навчання, бо вони розчаровуються.
4. Якщо урок нецікавий – занадто легкий, занадто складний або не відповідає вимогам навчання, - не треба примушувати учнів брати в ньому участь.
5. Щоб домогтися індивідуальної відповідальності кожного та особистої участі у навчальному процесі, потрібно виробити вміння співпрацювати, використовуючи різноманітні психолого-педагогічні методи та прийоми, інноваційні види робіт на різних етапах уроку.

Разом з тим постійно продумую кожен вид роботи ,доцільність його використання, проявляючи зацікавлення, успіх, турботу , позитивний настрій, та пам'ятаю про те, що це потрібно дітям. Ще слід нагадати про те, що не потрібно давати лише готові домашні завдання, а гімназист повинен мати змогу дослідити його, стаючи в позицію творця. Це творчі домашні завдання, довгострокові,ідеальні особливі, трирівневі, виконання яких дасть змогу реалізувати свої творчі здібності. При вивченні матеріалу не обмежуюсь оглядом життя і творчості того чи іншого автора, а дозволяю дітям провести урок – презентацію письменника, на якому потрібно відстоювати свою точку зору. Для цього дуже добре використовувати уроки, на яких учні знайомляться з творчістю поетів, письменників за допомогою спогадів, монологу, віртуального інтерв'ю, презентуючи основні літературні напрями, течії. Так, в одинадцятих класах вивчається західна поезія, на огляд якої відводиться одна година. Потрібно учням знати лише про пошуки нових засад і форм зображення світу й відтворення людських почуттів у західній поезії на початку ХХ ст. (П.Елюар, Т.С.Еліот, Г.Тракль, Ф.Г.Лорка, та ін.).

Зрозуміло, що творчість цих поетів західної літератури, як і представників літератури “Срібного століття російської поезії” (Д.Мережковського, К.Бальмонта, В.Брюсова, А.Белого, М.Гумільова, В.Хлебнікова, М.Клюєва, М.Волошина), нема змоги вивчити , тому слід використовувати прийом презентації. Для цього клас розподіляю на групи знавців творчості того чи іншого поета. Потім кожна група розповідає про найбільш важливі досягнення митця, його стильову неповторність, художню самобутність ліричного героя.. Діти підбирають найбільш цікавий відео, аудіоматеріал, слайдфільми, виразно читають чи декламують поезію, Це і буде урок-презентація, тому що учні не лише знайомляться з біографією і творчою спадщиною, а й представляють все це, відстоюють свою точку зору. На такому уроці байдужих бути не може: кожен намагається висловити свої думки, враження, почуття, розповісти про свої невеликі “відкриття”. Саме таким чином можна пізнати безмежний світ літератури, адже навчитись чогось можна лише тоді, коли ти сам це робиш. . Для організації пошукової і творчої діяльності учнів, вдосконалення відповідних умінь і навичок, необхідних для розвитку творчого потенціалу і вирішення нестандартних завдань, слід пам'ятати проприйоми та методи, які використовуються для активізації репродуктивно-творчої і пошукової діяльності учнів. Важливо, щоб пошукова робота виконувалась групами дослідників, літературознавців про творчий наслідок теоретиків, які запитують біографію письменника, говорять від імені сучасників, журналістів і т.д.

Група кореспондентів може підготувати інтерв'ю з поетом, письменником, повідомлення “Поет і його епоха”, гортаючи сторінки щоденника чи нарис по біографії поета. Творча група може підготувати альманах: “Моє слово про поета” і т.д. Також діти полюбляють уроки вільного читання, де під музичний супровід читають виразно поезію, готують відеоролик...Ось що допомагає бути дітям в позиції творця. А як по-іншому можна вивчити в

одинадцятому класі прозу й драматургію тридцятих та інших років, Античну літературу та Середньовічну у восьмому класі чи Відродження в дев'ятому класі, маючи невелику кількість годин? А біографічну спадщину О.С.Пушкіна, М.Ю.Лермонтова, Й.В.Гете, В.М.Гюго, Д.Г.Байрона? Вернісаж ідей дозволяє в дискусійній формі висловити різні точки зору на ту чи іншу проблему твору. Такий прийом чудово використовую під час вивчення тем: “Франц Кафка”, “Джеймс Джойс”, “Михайло Булгаков”, “Альберт Камю”, що дає надзвичайний простір для роздумів і тлумачення творів австрійського, російського, французького письменників. А невже Гомер чи В.Шекспір вичерпні? Саме гомерівське, шекспірівське питання, їх твори „Ліада”, „Одіссея”, „Гамлет”, „Ромео та Джульєтта” – дають прекрасну можливість проведення уроку-вернісажа. Чим більше працюєш дома, тим менше виникає організаційних питань на уроці. Організувати роботу потрібно так, щоб усі учні в будь-яку хвилину були зайняті загальною справою. На мій погляд, це одна із найефективніших форм роботи, тому що кожному дається змога проявити свій талант і можливості, збагатитись чужими думками й ідеями не бути стороннім споглядачем. До того ж, це єднає і виховує самостійність, колективізм, відповідальність одночасно. А як же бути з творами? Адже там учень сам на сам залишається з завданням, не завжди розуміючи, що і як потрібно писати. Багато думала над цією проблемою і прийшла до висновку, що використання прийому самовираження допоможе гімназисту розкрити свої інтелектуальні можливості, адже твір має стати способом спілкування. Тоді у роботі буде конкретна адреса і приваблива мета: лист до Шекспіра, лист до героїв, що я хотів (ла) б сказати герою. Те що особливо цікаве, викликаюче, шокуюче, підкреслюю, звертаю увагу, а кращі роботи розмішую в “Літературній вітальні” гімназійного прес-центру. Це результат співтворчості письменника, читача і вчителя. Що дає такий підхід до творів? На мій погляд, навчає поважати чужу думку та відстоювати особисту точку зору, виховує культуру спілкування, вміння вести діалог. Такий підхід підштовхує дитину не лише до хорошого знання тексту, а й до виявлення ключових проблем, головної думки, та спонукає до дискусії, до відкритості думок, до колективної творчості. Стверджується особлива роль творів у розвитку особистості, це засіб самовираження і вища форма учнівської самостійності. Такий підхід допомагає не лише самоствердитись гімназисту, повірити в свої сили, а й піднімає престиж літератури як навчального предмету, привчає до думки, що писати твори цікаво. Тільки так можливо виховати культуру спілкування, вміння аргументувати свою думку, грамотно дискутувати, вмінню дивуватись, адже ще Аристотель сказав, що здивування – це початок пізнання. Це свого роду розумове потрясіння, породжене здивуванням. Тому при формуванні вмінь і навичок використовую різноманітні вербальні ситуації, прийом розумового потрясіння, здивування який включає в себе використання ключових слів: *створіть, уявіть, припустіть...* Надзвичайно ефективно використовувати прийом гіпотетичного прогнозу; Якби я зустрівся (лася) з Адамом Міцкевичем...Звикаючи бачити, чути ці слова в завданнях, діти починають

реагувати на них певним чином. Коли учні втягуються в творчу атмосферу, все, що потребується від мене, висловити свої побажання. І тоді з'явиться міф про тринадцятий подвиг Геракла, своя казка, байка, вірш чи кіносценарій. Зазвичай, якщо діти знають, що від них хочуть, вони придумують все набагато краще, ніж дорослі. На розвиток творчих здібностей учнів впливають психолого-дидактичні прийоми і методи розвиваючого навчання. На уроках виразного читання використовую прийом **“Голос літературних героїв”**, **“Я – диктор”**. При цьому звертаю увагу на темп голосу, його тон. А як не використати прийом **“Розповідь літературного героя?”** Діти з п'ятого класу розповідають казку, міф, оповідання від імені героїв. Наприклад, вивчаючи казку Шарля Перро **“Попелюшка”**, даю завдання розповісти про події не лише від імені Попелюшки, а й мачухи. Такий же прийом використовую при вивченні казки Г.Х.Андерсена **«Снігова королева»**. Ліцеїсти розповідають про події” від імені:

- а) Снігової королеви;
- б) Кая;
- в) Герди;
- г) Розбійниці.

Позитивно впливає на розвиток творчих здібностей прийом особистих асоціацій. Це намагання перетворення, розуміння внутрішнього світу літературного героя. *Наприклад, внутрішній світ **Клода Фролло** асоціюється з **хижим птахом, отруйним деревом анчар; Квазімодо – з глиною, горіхом, гидким каченям; Есмеральда – з трояндою, джерелом, свічкою.*** Асоціації виникають різноманітні, учні при цьому пояснюють, чим викликані такі асоціації, для цього потрібно пропустити через себе найголовніше, прожити прочитане, навчитись розуміти і відчувати інших. Розвитку асоціативного мислення допомагають прийоми роботи з деталлю, образами, а також завдання кольоропису.

Усім відомо, що **книга** – це засіб, за допомогою якого дитина виховується і розвивається. Їй потрібно пропустити крізь себе найголовніше, навчитись розуміти і відчувати інших, тому постійно звертаюся до психолого-дидактичних методів і прийомів. Одним із них є прийом **“Біль літературного героя”**, адже позитивні герої здебільшого люди відверті, щирі, справедливі, мудрі. Учні мають задуматися над тим, який духовний та фізичний біль переймав того чи іншого героя. Кому та як вони про це розповідають? Чому саме цим особам? Як вони сприймають страждання та думки інших літературних героїв? Використання цього прийому дає змогу не лише зрозуміти внутрішній світ літературних персонажів, їх проблеми, а й вміння дітей зіставляти вчинки, проблеми та заставляє усвідомлено аналізувати їх. Так, американські психологи, професори Д.Сиск та С.Кейплен, використовують метод емпатії: можливість замислюватись над тим, що відчувають інші, побачити світ очима іншої людини: що відчував Грегор Замза, Чіполла, Жюльєн Сорель, Квазімодо, Есмеральда та інші літературні герої?

Ефективним є використання прийому **“Що відомо та невідомо”**. Учні стисло записують все, що відомо про характер, звички того чи іншого

героя. *Наприклад*, за казкою Шарля Перро “Попелюшка або Кришталевий Черевичок” : що відомо про Попелюшку і що невідомо. Ми не знаємо скільки було років дівчині, з якої ноги був черевичок...

Розвитку творчих здібностей гімназистів сприяє створення проблемних ситуацій за допомогою запитань, записів на дошці: хто такий, на ваш погляд, барон Мюнхаузен? Це найправдивіше людина на світі чи вигадник, веселун, хвалько? Діти змушені замислитись і пояснити свій вибір, а це вже означає, що вони не будуть простими слухачами, а приймуть рішення, стануть в позицію творця.

Завдання сучасних навчальних закладів полягає у створенні учням оптимальних умов для самовираження їх як особистостей, для розвитку здібностей у мінливих умовах довкілля, намагаючись виховати життєву компетентність, сформувані потреби особистості в самоосвіті, самовихованні, старанність, творче ставлення до діяльності.

Зараз виникає багато прийомів і методів, альтернативних традиційним. Особливо на розвиток творчих здібностей учнів впливає прийом „Голос літературного героя”, який допомагає зрозуміти та з’ясувати роль деталі, при цьому використовую групові творчі завдання. Наприклад, вивчаючи казку Х.К.Андерсена “Снігова королева”, групам дається завдання: акцентувати увагу на деталь, знайти її в тексті, зрозуміти її значення, роль в розвитку подій, характеристики персонажів.

I група. Пояснити зміни, які відбулися в характері Кая. Чому він віддає перевагу таблиці множення, а не молитві?

II група. Чому троянди повернулися на світ? Хто їм допоміг повернутися? Який підтекст цієї деталі?

III група. Розкажіть коротко про пригоди на міській площі. Поясніть, який сенс того, що Кай за брамою (воротами?) попав із світла в пільму?

IV група. Опишіть умови, в яких росли Кай і Герда.

Поясніть роль красивих деталей їх побуту.

V група. Повідомлення про троянду.

Древні греки вважали троянду подарунком богів, а поети назвали її царицею квітів. Поява цієї дивної квітки пов’язана з багатьма легендами.

Троянда народилась із білосніжної піни, яка прикривала тіло Афродіти, коли ця чарівна богиня кохання вийшла із моря. Боги побачили не менш чарівну квітку і вирішили покропити її нектаром, який повинен був дати їй безсмертя і дивний запах. І через заздрість деяких богів нектар не дав троянді безсмертя, і вона залишилась такою ж смертною, як і все, що народжується на землі.

Білими трояндами прикрасили храм і сад Афродіти. Ця квітка залишилась білою до тих пір, поки Афродіта не взнала про загибель гиня побігла до місця трагедії, не дивлячись на колючки, які роздирали їй ноги. Декілька крапель божественної крові упало на білі троянди, і вони стали червоними.

VI група. Що символізують троянди в творі Х.К.Андерсена “Снігова королева”?

VII група. Назвіть епізоди, в яких автор згадує про троянди. З яким яким персонажем тісно пов’язана ця квітка? Доведіть свою думку

На мою думку, *групова навчальна діяльність – це засіб спільного вирішення проблеми, це форма організації навчання в малих групах учнів, об’єднаних спільною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителем у співпраці з учнями.* У цій навчальній діяльності гімназисти показують високі результати засвоєння знань, формування навичок, розвивається творчість, позитивне взаємовідношення, бо діти працюють разом у групі, мають одну мету та мусять разом її досягти, покладаючись один на одного. Адже не дарма кажуть, що *зібратися разом – це початок, триматися разом – це прогрес, працювати разом – це успіх.* При обговоренні дискусійних питань та проведенні вправ, де потрібно зайняти й чітко аргументувати певну позицію з обговорюваної проблеми, використовую методу „Прес”, який сприяє виробленню й формулюванню учнями аргументів, висловлюванню ними думок з дискусійного питання у виразній і стислій формі, вмінню переконувати інших. Для цього роздаю матеріали із зазначенням чотирьох етапів методу ПРЕС:

висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору (починаючи зі слів: я вважаю, що...);

поясніть причину виникнення цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (починайте зі слів: оскільки...);

наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, а також факти, що демонструють ваші докази (... наприклад ...);

“узагальніть свою думку (зробіть висновок, починаючи зі слів:

(Отже,... таким чином ...)

При вивченні світової літератури зміст конкретних понять учні засвоюють, аналізуючи певні ситуації, випадки з життя: правові, історичні, моральні тощо, де стикаються інтереси людей, життєві погляди, позиції. Такі ситуації учні можуть аналізувати індивідуально, в парах, у групах або в загальному колі, тобто формуються вміння та навички, використовуючи й комунікативні тренінги в парах. Такий аналіз ситуації (Саке-метод) потребує певного підходу, алгоритму; ліцеїсти навчаються ставити питання, відрізнити факти від думок, виявляти важливі й другорядні обставини, аналізуючи й виносити рішення. Ситуації, випадки слугують для них конкретними прикладами для ідей та узагальнень, забезпечують підґрунтя високого рівня абстрагування та мислення, демонструють людські почуття та емоції, зацікавлюють і захоплюють їхню уяву, допомагають пов’язати навчання із досвідом реального життя, дають шанс реального застосування знань. Для цього заздалегідь готую проблемну ситуацію, випадок, дилему, яку слід розглянути на уроці, де обов’язково будуть дві сторони конфлікту, позиції й інтереси, які суперечать одна одній. При цьому звертаю увагу, що ситуація має бути представлена таким чином, щоб зберігався баланс інтересів сторін (тобто кожна з них мала підстави для захисту своєї позиції). Дилема ставить людину перед важким вибором, зумовленим конфліктом цінностей. Обмірковуючи її, діти

можуть краще зрозуміти історичний контекст, соціальну і політичну ситуацію сьогодення, а також загальнолюдські цінності. До того ж вони вчать посідати позицію, наводити обґрунтовані аргументи на захист своєї думки та розуміти логіку й обґрунтування позицій інших. Проблемні ситуації слугують ускладненню процесу мислення без висловлення крайніх думок і вимагають поважного ставлення до точки зору інших. Так моделюється дилема на літературному сюжеті:

1. Якої загальної теми стосуватиметься дилема добра і зла?

2. Хто є центральною фігурою і який вибір має зробити герой у цій дилемі (наприклад, вчинок Есмеральди відносно Квазімодо “ковток води” і т.д.; вчинок Квазімодо стосовно Есмеральди і Клода Фролло; рішення Жюльєна Сореля на суді).

3. Яку інформацію можете розповісти, щоб мати відповідну можливість зрозуміти контекст, у якому літературний герой опиняється перед дилемою (наприклад, життя Жюльєна Сореля у Верр’єрі: у батьків, у будинку пана де Регалія, у семінарії, у Парижі, у будинку маркіза де ла Моля).

4. Необхідно подати факти (аргументи) і думки, які б відбивали такі позиції:

ТАК	НІ
-----	----

Гімназист має зробити вибір. Потім представляємо саму дилему, наводимо 2-3 найпереконливіші аргументи з кожного боку (щодо вибору, перед яким постав герой дилеми): “з одного боку..., хоча з іншого...”. Завершаю ситуацію формулюванням вибору, поставивши питання, яке потребує відповіді “так” або “ні”. Чи має герой дилеми вчиняти саме так? Отже, в доречній, зрозумілій дилемі мають бути 4 елементи: загальний контекст дилеми, знайомство з вибором, що пропонує дилема, наведення однаково сильних аргументів “за” і “проти” та пропозиція зробити чіткий вибір наприкінці.

Уважному прочитанню твору сприяє не лише прийом словесного малювання (опис) портрета літературного героя, а й прийом “людське щастя літературного героя”, який допомагає розкрити художній образ, зрозуміти його душевний стан, вчинки і прагнення. Сучасний український письменник В.Шевчук назвав чотири складові людського щастя:

1. Наявність живих батьків.
2. Відшукати себе в цьому світі.
3. Мати хороші сімейні стосунки.
4. Не промовити жодного поганого слова.

Використовуючи ці складові, дайте відповідь: чи щасливий літературний герой? Також використовую прийом “Біль літературного героя”, адже, якщо позитивний герой, він “зазвичай, щирий, мудрий, справедливий. Який душевний і фізичний біль мучить його? Кому він про це говорить? Як сприймають його страждання інші літературні герої? А як ви відноситеся до цього? Дуже вдало використовувала ці прийоми при

вивченні казки Х.К.Андерсена “Снігова королева”, В.Гюго “Собор Паризької Богоматері”, Ф.Кафки „Перевтілення”, Е.Хемінгуея “Старий і море” та інших творах.

Розвиток творчого потенціалу особистості є одним з першочергових завдань, які визначають життєдіяльність людини. У неї розвивається те, що працює. А тому є лише один спосіб вдосконалення його творчих і ділових якостей і можливостей у навчальних закладах: *максимальна участь самого учня в творчій діяльності протягом всіх років навчання*. Із цього випливає основна тенденція навчального процесу: *від пізнання до творчої діяльності*. Протягом навчання дітей визначаю три основні різновиди діяльності:

- **репродуктивний** – засвоєння знань шляхом запам’ятовування інформації і формування вмій і навичок за зразком (5–8 кл.);
- **дослідницько-пошуковий** – пошук конкретної інформації на основі її аналізу в зв’язку з поставленою метою (7-11 кл.);
- **репродуктивно-творчий** – творча діяльність – максимальна мобілізація інформативного і творчого потенціалу учнів. Результат – нестандартна ситуація.

У рамках цих методів знання, уміння і навички можуть виступати і як об’єкт завоювання, і як засіб цілеспрямованої творчої діяльності. Коли ці два моменти об’єднуємо, тоді, виходячи з цього, буде справа з добре організованим процесом «добування знань», роль учителя принципово змінюється. Дитина отримує статус суб’єкта, діяльність якого направлена на навчальний предмет, на творчість як вільно діючу особу. Але таким можна назвати лише того, хто в умовах реалізації своєї мети розуміє навчальне завдання, сам шукає шляхи вирішення, сам вирішує його і сам оцінює результат діяльності, отримуючи при цьому певне задоволення. І лише тоді це буде свідомо діяльність. Обравши навчальне завдання або отримавши його від учителя, гімназист одразу “звільняється” від диктату викладача, його думки, стає хазяїном і починає діяти на свій розсуд як вільна особа. Тут він – суб’єкт. Творчо-виконавча діяльність моя зводиться до мінімуму, тому що від цього залежить доля участі самих дітей. Сильний учитель працює дома, а слабкий – у класі. .Основна моя функція – **організаторська, режисерська**: будую і активізую самостійну діяльність учнів, що потребує не лише професійності, але й досконалої підготовки до уроку. Головне для мене – вміння вести навчально-виховний процес і одночасно “стояти в стороні”, залишаючи дитині роль інтелектуального лідера.

Основним каналом автономного керування процесом навчання, виховання і розвитку є спеціально направлена підготовка до уроку. Для цього використовую систему випереджальних завдань і запитань перед вивченням художнього твору; роботу пошукових груп: дослідників – літературознавців про творчий спадок письменника, теоретиків, кореспондентів, книголюбів і т.д., тоді виникає широка змога серйозного осмислення кожного компоненту уроку під кутом зору всіх його навчально-виховних функцій. При цьому основою навчального процесу

стає навчання, а розвиток і виховання йдуть як попутні процеси. На уроках літератури використовують опорні конспекти. Це змушений поступ технічному вихованому учню пристосуватись до особливостей його мислення і пам'яті. Застосування опор сприяє узагальненню і систематизації матеріалу, а також до самостійного складення власних опорних конспектів. На мою думку, схема на уроках літератури відіграє роль плану, системи “зачіпок”, дисциплінуючих мислення, структурування тексту переходить в якісь схеми, опори. Це спосіб сприйняття словесного, абстрактного матеріалу, який формується в результаті “діалогу” автора і його героїв з читачем. Це моделювання ситуації, яке відіграє велику роль у навчанні. Ці схеми, які володіють зворотністю і асоціативністю, складають основу образного мислення. Але це не повинні бути будь-які знаки і стрілки, які не несуть ніякого смислового навантаження, виключаючи всякий логічний зв'язок форми і змісту. **Схема – опора сюжетної лінії, опора проблемної структури твору.**

Таким чином, продумана організація, режисура уроку сприяє розвитку творчого потенціалу учнів. І тоді проблема учбової мотивації у навчальному закладі зводиться не лише до того, щоб сформувані прагнення дитини до діяльності, до самоствердження, а до того, щоб зберегти її, не розгубити, не зруйнувати, забезпечити радість її особистого досягнення. Учні разом з учителем створюють оригінальне: думку, запитання, дію, проблему.

У своїй практиці для розвитку творчого потенціалу особистості використовують також проблемно-тематичний шлях аналізу літературного тексту:

- **від визначення проблем до проблемних запитань;**
- **від проблемних запитань до проблемної ситуації;**
- **від проблемної ситуації до проблемних завдань;**
- **від проблемних завдань до пошукової роботи, направленої на вирішення цих проблем.**

Формулюючи проблемні запитання, звертаю увагу на те, щоб вони були зрозумілі дітям, відповідали їх віковим особливостям, викликали зацікавленість, спонукали до пошукової діяльності, мали чітко викладену перспективність, змогу виходу на інші важливіші запитання, які охоплюють більший об'єм літературного матеріалу. Реалізацію проблемно-тематичного аналізу твору проводжу в такій послідовності:

- пропоную учням уважно прочитати твір і спробувати визначити його проблеми, встановити їх характер (філософські, соціальні, політичні, морально-етичні та ін.);
- на уроці чітко сформулювати проблеми і з'ясувати, які з них найважливіші з позиції автора;
- визначити проблеми, які розглядаються в класі, а також вдома, встановити послідовність пошуків;
- дібрати матеріал із художнього тексту для розгляду кожної проблеми;
- підібрати і запропонувати матеріал із підручника, додаткової літератури (літературознавчої, методичної, художньої, епістолярної і т.д.);

- провести проблемно-тематичний аналіз в такій послідовності:
 1. визначити тему художнього твору з метою її розкриття;
 2. оголосити уже визначені проблеми;
 3. почати пошук авторського шляху їх вирішення.

Для цієї роботи приєднуються всі компоненти художнього твору, які допомагають сприйняти його в цілому. А діти не лише створюють оригінальні запитання, дії, думки, але й стають співавторами уроку, відрізняючи при цьому гармонію і дисгармонію, розвиваючи свій творчий потенціал. Важливо пам'ятати, що в літературному творі не може бути все зрозумілим, якщо це відбувається, твір губить свою таємничість.

Урок літератури може бути нестандартним і традиційним, азартним і "тихим" (читання улюблених сторінок, евристична бесіда, лекція). Головне, щоб форма висвічувала, а не затемнювала зміст, а учні мали змогу розвивати свій творчий потенціал. Щоб особистість учителя підкреслювала, а не закреслювала особистість письменника, тому що краще і більше Достоевського, Булгакова, Бальзака, Екзюпері не скажеш, щоб діти прагнули реалізувати свій особистий творчий потенціал, щоб прагнули і мали змогу набувати досвід і знання. НЕ дарма ж кажуть: : "Розкажи – і я забуду, покажи – і я дізнаюсь, дай зробити самому – і я навчуся".